

**DIKTATUURIN KRIISEISTÄ JA
DEMOKRATIAN RAKENTAMISESTA**

KARI SULEVO: Länsi-Euroopan uudet demokratiat — Poliittinen muutos Espanjassa, Kreikassa ja Portugalissa. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, Sarja A, N 57/1981.

NICOS POULANTZAS: Die Krise der Diktaturen, Portugal, Griechenland, Spanien. Edition suhrkamp 888, 1977.

Portugalin, Espanjan ja Kreikan hallituksia ei kaadettu avoimella kansannousulla eikä — kuten Saksan natsismia ja Italian fasismia — ulkoisella sotilasinterventiolla. Mitkä tekijät ovat siis aiheuttaneet näiden hallitusten kaatumisen ja sitä seuranneen demokratisoitumisen? Tämä ja tähän liit-

tyvät kysymykset, joilla on suuri merkitys myös eräitä latinalaisamerikkalaisia ja eurooppalaisia maita ajatellen, ovat keskeisiä Kari Sulevon tutkimuksessa Länsi-Euroopan uusista demokratioista.

Sulevo työskentelee pääasiallisesti modernisaatio-konseptin avulla. Poliittinen modernisaatio tarkoittaa siirtymistä sotilasdiktatuurin hallitsemasta yhteiskunnasta yhteiskuntaan, jossa vallitsee länsieurooppalainen parlamentaarinen-porvarillinen demokratia. Näkökulma on valtiokeskeinen. Perusteeksi kuuluu, että poliittisen mobilisaation ja sosiaalisen modernisaation seurauksena vanha institutionaalinen rakenne ei enää vastaa muuttunutta yhteiskunnallista todellisuutta. Vallanpitäjät ja kansa olivat eristäytyneet toisistaan, puuttui rakenteet ja kommunikaatiokanavat, joiden avulla olisi voitu toteuttaa poliittiset muutokset olemassaolevan järjestelmän puitteissa. Keskiyhmien vahvistuminen merkitsi sosiaalista depolarisoitumista, ja tämä mahdollisti sosiaalisen dialogin, joka on viime kädessä demokratisoitumisen ehto.

Sulevon analyysia ja johtopäätöksiä on kuitenkin syytä verrata samaa aihetta käsitteleviin, toisista tutkimustraditioista peräisin oleviin, tutkimuksiin. Hedelmällistä on tällöin ottaa vertailun kohteeksi esimerkiksi helmikuussa 1975 valmistunut *Nicos Poulantzasin* essee, johon liittyy lyhyt jälkikirjoitus kesäkuulta 1976. On valitettavaa, ettei Sulevon tutkimuksen lähdeluettelossa ole edes mainintaa Poulantzasin esseestä, sillä se, mikä Poulantzasin mukaan oli III Internationaalin teesi ja kuuluu eräisiin »alikehityksen» teorioihin, pätee myös Sulevon käyttämään modernisaatio-konseptioon. Nämä teoriat näet liittävät fasistiset hallitukset tai sotilasdiktatuurit taloudelliseen jälkeenjääneisyyteen. Tästä seuraa siten välttämättä, että näiden hallitusten kaatumisen on välittömässä yhteydessä niiden kyvyttömyyteen pitää yllä »taloudellista kehitystä». Mutta taloudellinen kehitys sinänsä ei tarkoita mitään, tärkeä on yksinomaan sen sosiaalinen ja poliittinen merkitys.

Poulantzasin mukaan hallitsemistapoja ja poliittisten instituutioiden muuttumista, niin metropoleissa kuin riippuvaisissa mais-

sa, voidaan tutkia vain imperialismin kululoisenkin vaiheen puitteissa. Näillä vaiheilla on merkitystä siinä määrin kuin ne määräävät luokkataistelua, sisäisten sosio-poliittisten voimien välisten suhteiden muuttumista, joka sitten pystyy selittämään hallitusmuotoja ja hallitusmuotojen kehittymistä. Espanjan, Portugalin ja Kreikan kohdalla voidaan puhua eräästä riippuvuusvaltion tyyppistä, jonka konkreettinen muoto — fasismi, sotilasdiktatuuri, porvarillisdemokraattinen tasavalta yms. — riippuu näiden yhteiskuntien sisäisistä tekijöistä. Riippuvainen teollistuminen oli seurausta pääoman kansainvälistymisestä, se toimi näiden maiden sosiaalisen ja taloudellisen rakennemuutoksen ja sisäisen porvariston syntymisen ja kehittymisen perustana. Sisäinen porvaristo oli kiinnostunut endogeenisestä teollistumisesta, joka edellytti väestön tehokasta poliittis-ideologista mobilisointia. Sisäisen porvariston ja väestön enemmistön välillä kehittyi tilanteen mukaan taktinen intressien konvergenssi dominoivaa porvaristoa vastaan. Päämääränä oli diktatuurin korvaaminen »demokratialla». Kun Sulevo puhuu keskiryhmistä ja sosiaalisesta depolarisoitumisesta, Poulantzas korostaa uuden kaupunkilaisen pikkuporvariston taisteluroolia, jonka erityinen merkitys oli juuri siinä, että ristiriidat valtiokoneiston ja nimenomaan armeijan sisällä kärjistyivät.

Poulantzas analysoi, millä tavalla kansa determinoivana tekijänä saa aikaan nämä efektit, nimittäin hallitsevien luokkien sisäisten ristiriitojen kärjistymiset, jotka aiheuttivat välittömästi diktatuurien kaatumisen. Toisaalta, ja tämä on oleellinen ero verrattuna fasismiin, kansa eristi hallitukset. Tämä ilmeni poliittisesti luottamuksen ja lojaalisuuden poisvetämisenä. Toisaalta kansa puuttui suoraan hallitsevien luokkien sisäisiin ristiriitoihin. Toisin kuin Poulantzas, Sulevo katsoo, että »vallan toisten elementtien (kuin työväen tai sen poliittisten organisaatioiden) panos on ollut ratkaiseva.»

Sulevon tutkimuksen keskeinen päämäärä on, paitsi kuvata näiden kolmen maan taantumia, myös analysoida ja arvioida muutosstrategioita. Sulevo katsoo, että

asianomainen poliittinen johto suunnitteli poliittisen muutoksen etukäteen ja valitsi monista mahdollisista strategioista sopivimman. Espanjan säännellyn poliittisen muutoksen strategian peruselementtejä ovat »suunnitelmallisuus, muutoksen pehmeys, poliittisen legitimitetin säilyttäminen ja laajentaminen sekä secondary priming»...

Kreikkalaisella ja espanjalaisella muutosprosessilla oli yhteisiä piirteitä: tavoitteiden samankaltaisuus, rauhanomaisuus, konsensusperiaate. Portugalin tapauksessa Sulevo erottaa kolme vaihetta: ensimmäisessä ja kolmannessa tavoitteeksi oli asetettu porvarillinen demokratia ja toisessa sosialismi. Arvioitaessa strategian hyvyttä verrataan luotuja poliittisia instituutioita ja niiden toimivuutta asetettuun länsieurooppalaiseen demokratiamalliin. Tällöin Espanjan strategia nähdään edullisena ja »portugalilaistyyppinen, sotilasvaltaan nojaava demokratisoitumismalli on eräs huonoimmista ajateltavissa olevista ratkaisuisista.»

On selvää, että Poulantzasin analyysissä muutosstrategialle modernisaatioteorian mielessä ei löydy paikkaa. Valtiota ei käsitellä välineenä eikä subjektina, valtio ja yhteiskunta eivät ole toisistaan erillisiä, vaan luokkien ja fraktioiden väliset ristiriidat tunkeutuvat valtion läpi. Poulantzas korostaa murroksen välttämättömyyttä porvarillisen valtion siirtymisessä poikkeusmuodosta demokraattiseen muotoon. Syytä tähän ovat poikkeusvaltion äärimmäinen jäykkyys ja ennen kaikkea kansan jatkuva vastarinta. Portugalissa murros tapahtui, kun *Caetanon* hallitusta vastaan muodostui MFA:n ja *Spinolan* välinen liitto, jolloin kansalle oli mahdollista puuttua ratkaisevasti tapahtumiin ja viimein syrjäyttää Spinola. Kertaakaan ei ylitetty demokratisoitumisen rajaa eikä aloitettu siirtymistä sosialismiin, ei myöskään Portugalissa, jossa oli voimakas kansanliike ja Espanjaan ja Kreikkaan verrattuna heikentynyt sisäinen porvaristo. Juuri tämä selittää Portugalin demokratisoitumisprosessin horjuvuuden. Pelissä ei ollut sosialismi, vaan kansan hegemonia ja johto demokratisoitumisprosessissa. Kansa hävisi ja demokratisoituminen Portugalissa, niin kuin kahdessa muussakin maassa, ta-

pahtui sisäisen porvariston hegemonian johdolla.

Poulantzas analysoi USA:n ja Euroopan suhdetta ja sen vaikutuksia tapahtumiin sotilasdiktatuureissa. Hänen mukaansa (silloisesta) dollarikriisistä huolimatta ei ollut kyse Yhdysvaltain hegemonian lopusta (ja ajatellen nykyistä dollarin nousua monet varmasti myöntävät hänen olleen oikeassa). USA:n ja Euroopan välille muodostui uusi riippuvuussuhde. Sen ristiriidat kärjistyivät diktatuurien porvarillisten fraktioiden välisiä vastakohtia. Nämä fraktiot polarisoituivat kullekin ominaisen dependenssisuhteen mukaan. Diktatuurien kaatumiset heijastavatkin sisäisten voimasuhteiden uudelleenjakautumista niiden pääomafraktioiden hyväksi, joiden intressit suuntautuivat EEC:hen. Suora Yhdysvaltain hegemonia korvattiin välillisellä. »Mutta niin kauan kuin riippuvuustilannetta ei ylitetä, ei voida myöskään lopullisesti kumota amerikkalaiseen pääomaan sidotun kompradori-pääoman hegemoniaa (sotilasdiktatuuri) eurooppalaisen pääoman kanssa yhteistyössä toimivan kotimaisen pääoman (demokraattinen hallitus) hyväksi».

Sulevon mukaan Espanja, Portugali ja Kreikka ovat taloudellisesti EEC:stä riippuvaisia. EEC:n jäsenyys on sen takia näille maille erittäin tärkeä. Synnä siihen, että Espanja jäi Euroopan taloudellisen integraation ja Naton ulkopuolelle »on tietysti demokratian täydellinen puuttuminen.» EEC:n demokratisoitumisvaatimukset ovat ratkaisevasti nopeuttaneet poliittista muutosprosessia Espanjan ja Kreikan kohdalla. »Kummallista länsieurooppalaista logiikkaa seuraten» Portugalille ei asetettu samoja ehtoja — julkisivulta siistitty diktatuuri olisi kelvannut jäseneksi.

Toisin kuin Sulevo, Poulantzas korostaa tässä yhteydessä eurooppalaisten solidaarisuusliikkeiden ja julkisen mielipiteen merkitystä. Massiivinen vastustus diktatuureja vastaan oli yksi syy Euroopan hallitusten pidättyväisyyteen. Taloudellisesti EEC ei millään tavalla boikotoinut kolmea maata. Liittyminen EEC:hen epäonnistui ensisijaisesti maatalouskysymysten takia, eikä sen vuoksi, että Euroopan julkilausumissa moitittiin demokraattisten instituutioiden puut-

tuvan diktatuurimaista. Julkisen mielipiteen vuoksi EEC:n demokratisoitusvaatimus oli kuitenkin ennakkoehto integraatioprosessin aloittamiseen. Laajasta integraatiosta kiinnostuneet diktatuurin porvarilliset fraktiot saattoivat tällöin juuri ottaa huomioon demokratisoitusvaatimuksen.

Voidaankin väittää, että Sulevon käytämä viitekehys on puutteellinen. Poliittista järjestelmää käsitellään ikään kuin se olisi autonominen suhteessa muuhun yhteiskuntaan. Talouden ja politiikan välistä yhteyttä ei pystytä selittämään. Valtio, subjektina tai välineenä, on sama kuin sen poliittiset instituutiot eli valtiokoneisto. Välineenä »yleisten» intressien toteuttamiseksi se on rationaalisesti rakennettu ja toimiva. Tämä käsitys valtiosta estää valtion sisäisten ristiriitojen huomioonottamisen. Poliittisen muutosprosessin mittapuu ja lopputulos on Sulevon mukaan porvarillisen demokratian malli. Voidaan kysyä missä määrin tämä osoittautuu oikeutetuksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Lähestymistapa muistuttaa eräitä developmentalistisia tutkimuksia, joiden arvio kehityksistä perustuu mielivaltaiseen, »länsimaiseen demokratiamalliin».

Itse asiassa »tavanomainen länsieurooppalainen demokratia» on myytti. Sulevon vertailutapa on suhteellisen mekaaninen, eikä se ota huomioon sitä tosiasiaa, että jokainen valtio on historiallinen tuote. Länsi-Euroopan maat poikkeavat suuresti toisistaan eivätkä »pyri» toteuttamaan jota-

kin demokratian ihannemallia. Valtiomuoto vastaa kunkin maan historiallisia ja sosio-poliittisia olosuhteita, ja nämä muuttuvat jatkuvasti. Euroopan maissa valtiokoneiston rakenteet ovat esimerkiksi viime aikoina muuttuneet autoritaarisemmiksi ja teknokraattisemmiksi. Samalla on ilmennyt tendenssi alistaa oikeus (juridinen järjestelmä) yhä enemmän poliittisen vallan alle. Nämä seikat eivät käy yhteen mainitun demokratiamallin kanssa, jonka mukaan esimerkiksi oikeuden riippumattomuus poliittisesta vallasta on demokraattisen legitimitetin oleellinen edellytys. On tuskin todennäköistä, että maissa kuten Espanja, Portugali ja Kreikka, porvarillinen demokratia saa samanlaisia muotoja kuin esimerkiksi Saksan Liittotasavallassa tai Ranskassa, jotka eroavat edellisistä perusteellisesti. On selvää myös, että jälkimmäisiin verrattuna edelliset maat eivät vielä ole saavuttaneet »Länsi-Euroopassa vallitsevaa tilaa, porvarillis-liberaalista demokratiaa».

Sulevo itse huomauttaa, ettei hänen tutkimuksensa käsitteellinen lähtökohta ole korkeatasoinen. Poliittinen modernisaatio onkin pikemmin ideologinen kuin tieteellinen konseptio, eikä ole vaikeata osoittaa, mihin intresseihin se liittyy. Kuvaus ei ole riippumaton käytettävissä olevasta käsitteistöstä. Sikäli kuin Sulevon kuvaus muutosprosessista on onnistunut, se ei ole modernisaatioteorian ansio.

Rolf Büchi